

شناسایی پتانسیل‌های توسعه ژئوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده باهوکلالت

رحمان جورابچی ریگی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد ژئومورفولوژی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

رضا منصوری*

استادیار گروه جغرافیای طبیعی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

Corresponding Author*: Rezamansouri@gep.usb.ac.ir

صمد فتوحی

دانشیار گروه جغرافیای طبیعی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

چکیده

تجربه کشورهای پیشرو در زمینه گردشگری نشان می‌دهد، ژئوتوریسم راهکاری اسای در رسیدن به توسعه پایدار و ایجاد اشتغال و درآمد پایدار به‌شمار می‌آید. هدف اصلی این پژوهش شناسایی مهم‌ترین پدیده‌ها و لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی منطقه حفاظت‌شده باهوکلالت در راستای توسعه ژئوتوریسم در منطقه است. در این راستا، بازدیدهای میدانی از پدیده‌های منطقه در کنار استفاده از اسناد کتابخانه‌ای و سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) ابزارهای اصلی پژوهش بوده و به‌صورت توصیفی-تحلیلی یافته‌ها مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌های به‌دست‌آمده نشان دادند که مهم‌ترین پدیده‌های ژئوتوریسمی منطقه مورد مطالعه شامل گل‌فشان‌ها، انواع سواحل بالآمده و صخره‌ای، مرجانی، جنگل‌های حرا، تالاب بین‌المللی و خور باهوکلالت، سواحل بندر گواتر و بريس، رود و دلتای باهوکلالت، دره سرباز می‌باشند. این یافته‌ها نشان می‌دهند پتانسیل توسعه ژئوتوریسم در این منطقه بسیار بالا بوده و با وجود برخورداری پایین منطقه از امکانات زیرساختی، می‌توان با برنامه‌ریزی و مدیریت اصولی در راستای محرومیت‌زدایی و توسعه صنعت گردشگری به‌ویژه ژئوتوریسم در منطقه اقدام کرد. این مهم در گروه توجه ویژه مسئولین استانی و کشوری است.

واژگان کلیدی: ژئوتوریسم، لندفرم ژئومورفولوژیکی، توسعه پایدار، منطقه حفاظت‌شده، باهوکلالت.

مقدمه

امروزه پدیده توریسم، به لحاظ درآمدزایی فراوان، بسیاری از کشورهای جهان را بر آن داشته است که سرمایه‌گذاری زیادی را به این بخش اختصاص دهند. بطوری که امروزه توسعه و گسترش گردشگری بطور وسیعی بخصوص در کشورهای در حال توسعه و پیشرفته پذیرفته شده و در دستور این کشورها جهت توسعه قرار گرفته است. معمولاً از گردشگری به‌عنوان صنعت پاک یاد می‌شود (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف)، از این رو، ژئوتوریسم نیز به‌عنوان یکی از زیرشاخه‌های آن، پول و جمعیت را از مراکز تمرکز صنعتی و شهری به سوی روستاها و منابع طبیعی می‌کشاند (دیبایی، ۱۳۷۱). درآمد ناشی از توریسم به اقتصاد و رفاه اجتماعی کشورهای میزبان توریسم کمک می‌کند (Carter, 1994) و باعث پیشرفت در شرایط آموزشی و فرهنگی کشورهای میزبان توریسم می‌شود (Brandon, 1996). توریسم پایدار در ارتباط متقابل با عوامل طبیعی و عناصر اجتماعی و اقتصادی در مقیاس‌های گوناگون و دوره‌های مختلف زمان است بنابراین توریسم پایدار به عنوان بهترین ساختار در سازگاری با محیط است (Hunter, 1997). حمایت و مشارکت مردم محلی برای ایجاد یک گردشگری پایدار الزامی است. بنابراین توسعه توریسم باعث افزایش حداکثر مشارکت جوامع محلی در امر حفاظت از مناطق طبیعی شود (Cook, 1982). یکی از اصطلاحاتی که اخیراً در ادبیات توریسم مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است، ژئوتوریسم است که در طول دو دهه گذشته مفاهیم و بنیان‌های تازه‌ای را در ادبیات توریسم باز کرده است و در طول سه دهه گذشته، ژئوتوریسم به یکی از کانون‌های مهم مورد بحث توریسم در سطح محلی، ملی و بین‌المللی تبدیل شده است.

عموماً ژئوتوریسم را مسافرتی بدون تخریب و آلودگی مناطق طبیعی و ارزش‌های فرهنگی یک منطقه تعریف کرده‌اند. این شکل از گردشگری مبتنی بر مسافرت‌های هدفمند توأم با برداشت‌های فرهنگی، معنوی، دیدار از جاذبه‌های طبیعی و مطالعه‌ی آن‌ها و بهره‌گیری و لذت جویی از پدیده‌های متنوع طبیعت است. ژئوتوریسم به معرفی پدیده‌های ژئومورفولوژی و زمین‌شناسی به گردشگران با حفظ هویت مکانی آن‌ها می‌پردازد. ژئوتوریسم از علوم متعددی مانند ژئومورفولوژی، زمین‌شناسی و اقلیم‌شناسی بهره برده و کارشناسان علوم زمین و علاقمندان به طبیعت را برای بازدید از جاذبه‌های زمین دعوت می‌کند. در واژه‌ی ژئوتوریسم هر محلی که به خاطر شرایط جغرافیایی ویژه خود، نظیر محیط زیست، پوشش گیاهی، زیبایی‌های بالقوه و ویژگی‌های فرهنگی مورد بازدید قرار گیرد، در این تقسیم‌بندی می‌گنجد. در اصطلاح عمومی هدف ژئوتوریسم شناسایی، حفاظت و ارتقا است و زمین‌شناسی و ژئومورفولوژی به عنوان عناصر اصلی آن به شمار می‌روند. اولین کسی که در تعریف ژئوتوریسم آن را نوعی از توریسم تشریح کرد (Hose, 1995, 2000, 2008, 2011). اما در تعریف نیوسام و داوولینگ بیشتر بر روی جنبه‌های زمین شناختی در ارتباط با فرایندهای فیزیکی زمین و نقش آن‌ها در ایجاد و تشکیل چنین فرایندهایی تأکید می‌شود (Newsome, & Dowling 2010). از سال ۱۹۸۰ ژئوتوریسم به وسیله مرکز آموزشی، دانشگاه‌ها و موزه‌های زمین‌شناسی مورد توجه بیشتری قرار گرفت. ژئوتوریسم با ماهیت ژئومورفولوژیکی بیشتر دارای شخصیت جغرافیایی است. اشکال و فرایندهای ژئومورفولوژیک، ژئوتوپ‌ها (پدیده‌های جغرافیایی) و نمود آن‌ها در مکان‌های ژئومورفیک (ژئومورفوسایت‌ها) یکی از ارکان اصلی دانش ژئوتوریسم است (رامشت، ۱۳۸۸). بر این اساس باید در پژوهش‌های مرتبط، ژئوتوریسم را آمیزهای از جغرافیا و توریسم در نظر گرفت که نهایتاً رسالت آن حفاظت از هویت جغرافیایی مقاصد گردشگری است و این هویت شامل کلیه مسائل انسانی و طبیعی است که یک مکان را از مکان دیگر متمایز می‌نماید. در بعد ارزیابی ژئوتوریسم در مناطق حفاظت شده، علیرغم محدودیت‌های بهره‌برداری، آسیب‌پذیری و شکنندگی‌هایی که در این مناطق وجود دارد، این مناطق می‌توانند به عنوان ژئومورفوسایت تعریف شوند. زون‌بندی و اعمال کارکردهای چند جانبه حفاظتی، تحقیقاتی، آموزشی و تفریحی اولین گام برای شکوفایی توانایی‌های بالقوه‌ی این مناطق و در پی آن توجیه موجودیت آن‌ها به شمار می‌آید. مناطق حفاظت شده علیرغم محدودیت و موانع موجود جهت بهره‌برداری، از نظر توسعه‌ی فعالیت‌های گردشگری غیرقابل بهره‌برداری نمی‌باشند بلکه معرفی قابلیت‌های گردشگری این مناطق موجب آشنایی گردشگران، کارشناسان و مردم بومی جهت حفاظت بهینه از این مناطق از طریق فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی می‌گردد و سبب می‌شود گردشگران با این جاذبه‌های ژئوتوریستی برخوردی مسؤولانه داشته باشد. و موجب تأثیرگذاری مثبت گردشگران بر محیط طبیعی شده و زمینه‌ی ارتقای جاذبه‌های گردشگری را فراهم می‌آورد. ارزیابی ژئوتوریسم در مناطق حفاظت شده موجب توجه به ظرفیت تحمل این مناطق و برنامه‌ریزی جهت ایجاد تعادل در تعداد بازدیدکنندگان و همچنین محدودیت تردد گردشگران خواهد شد و آسیب و شکنندگی‌ها را کاهش خواهد داد. منطقه حفاظت‌شده

باهوکلات بدلیل دارا بودن سواحل صخره‌ای و ماسه‌ای، مناظر بدلدی، فسیل‌ها و سنگواره‌های متفاوت جانوری و شرایط متنوع زیستگاهی مثل کوه، دشت، جنگل، تالاب شیرین و شور و... از اهمیت خاصی به لحاظ زمین‌شناسی و جاذبه‌های ژئوتوریسمی برخوردار است و می‌تواند در آینده بعنوان ژئوپارک معرفی گردد لذا شناسایی و معرفی و همچنین ارزیابی جاذبه‌های ژئوتوریسمی بسیار حائز اهمیت می‌باشد. از این رو، هدف اصلی این پژوهش شناسایی و بررسی مهم‌ترین و جذاب‌ترین چشم‌اندازها و لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی این منطقه در راستای توسعه پایدار ژئوتوریسم است.

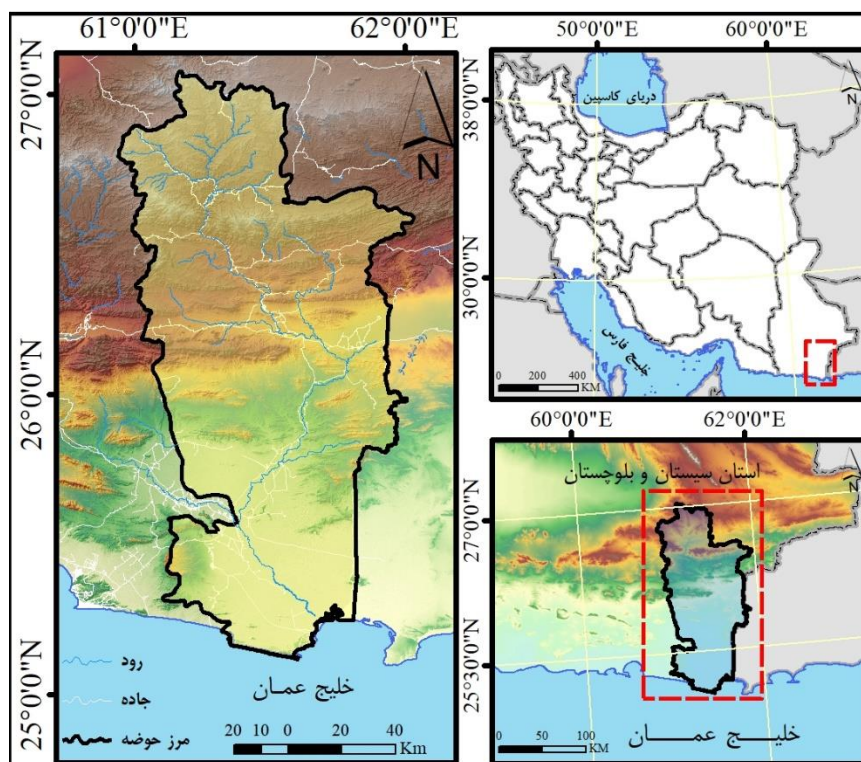
منطقه مورد مطالعه

حوضه آبریز باهوکلات یا منطقه حفاظت‌شده گاندو در انتهای گوشه جنوب‌شرقی کشور در استان سیستان و بلوچستان و در طول مرز ایران و پاکستان قرار دارد و محدوده آن در مسیر رودخانه سرباز و باهوکلات است و تا دریای عمان ادامه می‌یابد. این منطقه در محدوده شهرستان‌های چابهار، سرباز و بخش‌هایی از شهرستان نیکشهر واقع شده است. در واقع، این حوضه در منتهی‌الیه جنوب شرقی بلوچستان قرار دارد. این منطقه بین عرض‌های جغرافیایی ۲۵ درجه و ۱۰ دقیقه و ۲۷ درجه شمالی و طول‌های جغرافیایی ۶۰ درجه و ۲۰ دقیقه و ۶۱ درجه و ۵۰ دقیقه شرقی واقع شده است (شکل ۱). از مشرق به پاکستان، از جنوب به دریای عمان، از مغرب به حوضه آبریز رودخانه نیکشهر و از شمال به حوزه رودخانه بمپور و ما شکیل محدود می‌شود. این منطقه از نظر تقسیمات سیاسی قسمت‌هایی از بخش‌های دشتیاری و قصرقند واقع در شهرستان چابهار و بخش راسک و فیروزآباد را شامل می‌شود. مساحت کل منطقه حدود ۳۰۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد که حدود ۷۰۰۰ کیلومتر مربع آن دشتی و بقیه کوهستانی است. حوزه رودخانه کاجو که شاخه غربی حوزه رودخانه باهوکلات را تشکیل می‌دهد حدود ۶۳۴۰ کیلومتر مربع و حوزه رودخانه سرباز با مساحت تقریبی ۶۴۰۰ کیلومتر مربع تا سد پیشین شاخه شرقی آن را تشکیل می‌دهد.

منطقه حفاظت‌شده گاندو یا باهوکلات طی مصوبه شماره ۲۴ شورای عالی محیط‌زیست مورخ ۲۳/۱۲/۱۳۴۹ با مساحت ۴۶۵،۱۸۱ هکتار با نام منطقه حفاظت‌شده باهوکلات مورد حفاظت قرار گرفت و در سال ۱۳۶۱ به نام مهم‌ترین جانور بومی آن یعنی «گاندو» نام‌گذاری شد. گاندو نامی محلی برای تمساح مردابی یا تمساح پوزه کوتاه ایرانی است.

رودخانه باهوکلات یکی از پرآب‌ترین رودخانه‌های استان سیستان و بلوچستان و عامل اصلی حیات زندگی در جنوب بلوچستان به حساب می‌آید. این رودخانه آب‌های مناطق وسیعی از صفحات جنوبی شهرستان ایرانشهر (بخش‌های سرباز، بمپور، راسک) و شهرستان‌های چابهار (بخش‌های دشتیاری قصرقند) را جمع‌آوری کرده و به دریای عمان سرازیر می‌کند. رودخانه باهوکلات از کوه پیرآباد در ۴۷ کیلومتری جنوب باختری ایرانشهر و ۳۸ کیلومتری شمال خاوری سرباز سرچشمه می‌گیرد و به نام رودخانه رگاب (ریگاب) دهستان سرباز را به سوی جنوب باختری طی می‌کند.^۱

تاریخ دسترسی ۱۴۰۳/۱۰/۱۷ . <http://www.iranaqua.ir/fa/pages/1131>

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه - منطقه حفاظت شده گاندو یا باهوکلالت.

روش تحقیق

روش پژوهش در این مطالعه توصیفی-تحلیلی بوده و برپایه اطلاعات و مستندات موجود و بازدیدهای میدانی و با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) تجزیه و تحلیل و ارزیابی‌های ژئوتوریسمی منطقه انجام شده است. در ارزیابی ژئوتوریسم و ژئومورفوسایت‌ها در مناطق حفاظت شده، در مرحله اول هدف شناسایی ابعاد مکان ژئومورفولوژی و قابلیت‌ها و توانمندی‌های موجود است و روش‌شناسی مورد استفاده در ارزیابی این مناطق بر پایه نقشه‌های زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی و شناسایی مکان‌های ژئومورفولوژیک است زیرا این نقشه‌ها امکان شناسایی و نمایش ژئومورفولوژی منطقه را فراهم می‌آورند. در این پژوهش نخست ویژگی‌های عمومی و ژئومورفولوژیکی منطقه با استفاده از نقشه‌های ژئومورفولوژی، زمین‌شناسی، توپوگرافی، هیدرولوژی و کاربری اراضی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. سپس لایه‌های رقومی منطقه مثل لایه شیب، جهت شیب، کاربری اراضی، پوشش گیاهی، زمین‌شناسی و خاک و... همچنین با استفاده از پایش میدانی و دستگاه GPS مختصات جاذبه‌ها برداشت و لایه رقومی آن‌ها تهیه گردید. در پایان پس از وزن‌دهی لایه‌های اطلاعاتی، نقشه‌ی توزیع مکان‌های مناسب برای هرفعالیت ژئوتوریسمی تهیه شده و در نهایت نقشه‌ی نواحی مستعد ژئوتوریسم منطقه مورد مطالعه مشخص شد.

یافته‌ها

در این بخش از پژوهش مهم‌ترین جاذبه‌های ژئومورفولوژیکی موجود در منطقه باهوکلالت، معرفی و در راستای توسعه ژئوتوریسم در این منطقه مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. ازجمله این جاذبه‌ها که پتانسیل بسیار بالایی در جذب گردشگران در منطقه را دارا هستند می‌توان به گل‌فشان‌ها، سواحل بالآآمده، تالاب‌ها و خورها، رود باهوکلالت و چشم‌اندازها و لندفرم‌های مربوطه، دره سرباز و چشم‌اندازها و لندفرم‌های مربوطه، دلتای رود باهوکلالت، ریپل‌مارک‌های ساحلی، زبانه‌های ماسه‌ای و سدهای ساحلی، حفره‌های انحلالی سواحل صخره‌ای گواتر، دلتا و منطقه حفاظت شده باهوکلالت-گاندو است.

منطقه حفاظت شده باهوکلالت - گاندو

منطقه حفاظت شده باهوکلالت - گاندو در قالب یک مرز طبیعی و حوضه آبریز شناخته می شود که در واقع چشم اندازی ژئومورفولوژیکی از پدیده ها و لندفرم های ژئومورفولوژیکی گوناگونی همچون کوهستان، رودها، دشت - جلگه، تالاب - خور و سرانجام انواع ساحل است.

گل فشان ها

این پدیده یکی از جذاب ترین لندفرم های ژئومورفولوژیکی منطقه است که می تواند سهم به سزای در توسعه ژئوتوریسم منطقه ایفا کند (شکل ۲). در جنوب شرقی ایران ۲۰ گل فشان بر روی نقشه زمین شناسی منطقه نشان داده شده است که ۵ تا از آن ها در بین بندر جاسک میناب و ۹ تا بین بندر جاسک و کنارک ۵ تا ۶ تا یکدیگر آن ها بین چابهار و مرز ایران و پاکستان بخصوص شمال خلیج گواتر وجود دارد. گل فشان کاشی، عین و بربرک از این جمله می باشند (نگارش، ۱۳۷۶).

گل فشان های منطقه چابهار به عنوان یکی از مهم ترین لندفرم های ژئومورفولوژیکی جذاب و در عین حال شگفت آور در جنوب استان سیستان و بلوچستان محسوب می شوند که مهم ترین نمونه فعال آن در فاصله حدود ۱۰۰ کیلومتری از شهر چابهار و در حدفاصل منطقه تنگ و کهیر واقع است. این گل فشان ها نیز یکی از پتانسیل های مهم توسعه ژئوتوریسم در منطقه هستند. در واقع، گل فشان ها یکی از لندفرم های ژئومورفولوژیکی هستند که معمولاً به صورت یک مخروط گنبدی شکل با مکانیسمی مشابه آتشفشان ها در مناطق زمین ساختی فعال، به صورت ترکیبی از گل، آب و گاز فعالیت دارند (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف).

گل فشان ها را براساس نحوه تشکیل به دو دسته گرم یا آتشفشانی و سرد یا زمین ساختی تقسیم بندی می کنند (نگارش، ۱۳۸۸). گل فشان های استان سیستان و بلوچستان از نوع سرد یا زمین ساختی هستند که این مهم ناشی از تداوم نیروها و فرایندهای جنبشی و جابجایی صفحات زمین در این منطقه از کشور است.

شکل ۲. نمونه ای از گل فشان های منطقه.

دره سرباز

دره پریچ وخم سرباز که حاصل فرسایش رود سرباز در واحد ژئومورفولوژیکی و زمین ساختی مکران است به صورت یک دره کوهستانی با قوس های متعدد متاندر می باشد که به دلیل نمایان ساختن واحدهای لیتولوژیکی در زمینه توسعه ژئوتوریسم می تواند بسیار حائز اهمیت باشد. در این دره به واسطه عملکرد قوی و مناسب رود سرباز زیبایی ها زمین ساختی و ژئومورفولوژیکی منطقه کاملاً مشهود بوده و برای گردشگران ماجراجو و دوستدار طبیعت بکر مناظر دل انگیز و چشم نوازی را در کنار باغات و نخلستان های منطقه فراهم ساخته است.

رود باهوکلالت

رود باهوکلالت به عنوان مهم ترین رود اصلی گوشه جنوب خاوری ایران در بلوچستان خاوری به شمار می آید که بخش گسترده ای از منطقه

را زهکشی و سرانجام در حوالی مرز ایران- پاکستان به خلیج عمان می‌ریزد. این رود به همراه سرشاخه‌های اصلی آن در قالب مفهوم حوضه آبریز، علاوه بر پدیده‌ها و لندفرم‌های ویژه‌ای که در طول مسیر ایجاد کرده است؛ باعث ایجاد خورها، تالاب‌ها و دلتایی در محل ریزش گاه به خلیج عمان شده است که از مناظر اصلی ژئوتوریسمی منطقه به شمار می‌آیند. به سبب جریان دایمی این رود و حوضه نسبتاً بزرگ آن و در تعامل با فرایندهای دریایی و ساحلی مجموعه‌ای از مناظر ژئومورفولوژیکی در منطقه ساحلی آن ایجاد شده‌اند که به دلیل رعایت موضوعی پتانسیل‌های ژئوتوریسمی این بخش از بلوچستان، در ادامه تشریح می‌شوند.

دلتای رود باهوکلالت

رود باهوکلالت به واسطه برخورداری از یک حوضه نسبتاً بزرگ، دایمی بودن و حجم و دبی بالا، رسوبات سست و فرسایش پذیرش واحد مکران و سیستم شبکه زهکشی قوی باعث ایجاد دلتایی در تلاقی با خلیج عمان شده است. سطح این دلتا بسیار کم شیب و هموار بوده و برای برخی از زیرشاخه‌های مربوط به ژئوتوریسم به‌ویژه گردشگری ماجراجویانه (آفرود و رالی سرعت) می‌تواند مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

سواحل بندر گواتر

واقع در منتهی‌الیه جنوب‌خاوری ایران و آخرین نقطه مرزی شهرستان چابهار است و به‌عنوان یکی از زیباترین سواحل ایران است که دربرگیرنده جنگل‌های جذاب حرا یا مانگرو است. از دیگر پدیده‌های منطقه می‌توان به سواحل صخره‌ای چابهار با فواره‌های آب‌فشان‌های آن، سواحل مرجانی تیس- چابهار و بندر صیادی بريس و سواحل صخره‌ای آن که در فاصله ۶۰ کیلومتری از شهر چابهار واقع است، اشاره کرد (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف).

سواحل بالاآمده

به‌عنوان یکی از پدیده‌های ژئومورفولوژیکی تیپیک در منطقه هستند که می‌تواند در توسعه ژئوتوریسم در منطقه تاثیر بسزای داشته باشد. پراکندگی جغرافیایی سواحل بالاآمده در جهان بسیار محدود و در ایران نیز منحصر به کرانه‌های جنوب و به‌ویژه کرانه‌های دریای عمان است (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف) (شکل ۳). سواحل بالاآمده یکی از مهم‌ترین و برجسته‌ترین لندفرم‌های ژئومورفولوژیکی کرانه‌های مکران هستند و به‌عنوان یک عارضه منحصر به فرد زمین‌ساختی در ایران محسوب می‌شوند (نگارش، ۱۳۸۳). به دلیل تدام فروانش پوسته اقیانوسی عمان به زیر پوسته قاره‌ای مکران با شتاب متوسط ۵ سانتی‌متر در سال، سواحل بالاآمده که در سرتاسر کرانه‌های ایرانی مکران از جاسک تا مرز پاکستان دیده می‌شوند (علایی طالقانی، ۱۳۸۶) با نرخ متوسط بین ۱/۵ تا بیش از ۳/۵ سانتی‌متر در حال بالاآمدن هستند (یمانی، ۱۳۷۷) و هرچه از غرب به شرق می‌رویم بر مقدار بالاآمدگی آن‌ها افزوده می‌شود (نگارش، ۱۳۹۱).

شکل ۳. نمایی از سواحل بالا آمده منطقه.

پرتگاه‌های ساحلی

پرتگاه‌های ساحلی از دیگر اشکال ژئومورفولوژیکی این منطقه به شمار می‌آیند که در واحد ماسه سنگی و در امتداد ساحلی از بندر تنگ تا خلیج گواتر امتداد دارند. عملکرد امواج سهم‌گین دریایی بر روی این واحد ماسه سنگی مارنی باعث بوجود آمدن این پرتگاه‌ها شده است که در این پرتگاه‌ها فرایندی برش و ریزش پرتگاه کاملاً مشهود است در پرتگاه‌هایی که تقریباً هم سطح دریا هستند آثار فرسایشی انحلالی آب دریا بر روی ماسه سنگ‌ها اشکال زیبایی را بوجود آورده است (شکل ۴).

شکل ۴. نمونه‌ای از پرتگاه‌های ساحلی منطقه.

سواحل مانگرو / حرا

جنگل‌های مانگرو یا حرا یکی از تیپیک‌ترین نوع سواحل در ایران و جهان هستند و به‌عنوان یکی از حساس‌ترین اکوسیستم‌های کره زمین به‌شمار می‌آیند. این نوع سواحل در خلیج گواتر و در کرانه‌های خور باهوکلالت تشکیل شده‌اند.

تالاب بین‌المللی خلیج گواتر و خور باهو

در محل اتصال رود باهوکلالت با خلیج عمان به دلیل پیشروی آب‌های آزاد به درون خشکی اصلی سرزمین کشور از پس‌بندر تا مرز ایران-پاکستان خلیج‌های دهانه‌ای یا خورهای کوچک و بزرگی تشکیل شده‌اند که مجموعه آنها و در مقیاس کلان با عنوان خلیج گواتر مشهور است. در این منطقه تالاب و خورها به‌همراه جنگل‌های مانگرو چشم‌انداز غالب به‌شمار می‌آیند که از پتانسیل ژئوتوریسمی بسیار بالایی برخوردار هستند.

مزیت‌ها و اثرهای مثبت ژئوتوریسم و ژئوپارک

مزایا و اثرهای مثبتی که از ایجاد ژئوپارک‌ها و اجرای برنامه‌های ژئوتوریسم در جامعه به دست می‌آید را می‌توان به چهار گروه اصلی تقسیم بندی نمود: اثرات اقتصادی، اثرات آموزشی- پژوهشی، اثرات فرهنگی، اثرات درمانی.

■ اثرهای اقتصادی :

گردشگری همواره از صنایع درآمدزا و کم هزینه به شمار می‌رفته است. گردشگری طبیعت که در سال‌های اخیر با شتاب زیادی گسترش یافته و علاقه‌مندان زیادی را به سوی خود کشیده نیز از این اصل پیروی کرده و حتی نسبت به دیگر رشته‌های گردشگری رشد و توسعه بیشتری را داشته است.

■ اثرهای آموزشی پژوهشی :

مبانی فلسفه ایجاد ژئوپارک و همچنین ابداع ژئوتوریسم- همانگونه که پیشتر گفته شد- گسترش و ارتقاء دانش عمومی جامعه در رابطه با علوم زمین و اهمیت نقش علوم زمین در زندگی مردم بوده است. گردشگران بخصوص قشر جوان و نوجوان در ضمن بازدید از ژئوپارک‌ها و همچنین همراهی در بازدیدهای ژئوتوریسم با مفاهیم اولیه میراث زمین‌شناختی آشنا شده احساس نزدیکی و صمیمیت بیشتری با زمین

در آن‌ها پدید می‌آید و در نتیجه آن‌ها احترام بیشتری به زمین و پدیده‌های مربوط به آن خواهند گذاشت و به طور حتم از تخریب و آسیب رسیدن به آن جلوگیری خواهند نمود.

▪ اثرهای فرهنگی :

یکی از آثار گردشگری تبادلات فرهنگی است که بین بازدیدکننده و جامعه مورد بازدید صورت می‌پذیرد. این آثار کاملاً دوطرفه بوده و گاه از دیدگاه‌های گوناگون می‌تواند حتی منفی نیز تلقی شوند. بررسی اثرات فرهنگی منفی نیاز به بحث‌های اخلاقی اجتماعی و ایدئولوژیک دارد که این‌جا مجال و جایگاه آن نیست و تنها آثار مثبت که تقریباً مورد توافق همه دیدگاه‌ها است بررسی خواهد شد. آشنایی با رسم‌ها و سنت‌ها، باورها، عادت‌ها، لباس و غذای جامعه میزبان برای گردشگران بسیار جالب است. همچنین مردم محلی نیز با فرهنگ متفاوت گردشگران آشنا شده و گاه این دریافت‌ها می‌تواند موجب ارتقای سطح فرهنگی برخی جوامع شود. برای توضیح بیشتر، در میان ژئوتوریست‌ها معمولاً افرادی گردشگران با مسافرات به نقاط مختلف نه تنها تا حدی دانسته‌های خود را با مردم جامعه میزبان به اشتراک می‌گذارند، بلکه آن‌ها را از دیگر چشمه‌های اخلاقی و اجتماعی مثبت خود بهره‌مند می‌سازند. در برخی از روستاها و مناطق طبیعی کشور که جاذبه توریستی بالایی دارند. به دلیل آنکه سال‌ها مورد بازدید گردشگران قرار گرفته‌اند نوعی ارتقاء در رفتارهای اجتماعی مشاهده می‌شود که با دیگر نقاط متفاوت است در واقع مردم این مناطق گردشگرپذیر شده‌اند و سعی کرده‌اند جوامع کوچک خود را با استانداردهای مطلوب گردشگران هماهنگ سازند. خوشبختانه در این راستا موضوع حفظ هویت فرهنگی تا حد زیادی به چشم می‌خورد و بخش هوشمند جامعه از این ارزش‌ها به عنوان یک ابزار قدرتمند در جذب هر چه بیشتر گردشگران استفاده می‌کنند.

▪ اثرهای درمانی :

طبیعت همواره آرامش‌بخش و تسکین‌دهنده روح و روان انسان است. این ویژگی در تمامی گونه‌های گردشگری وابسته به طبیعت دیده می‌شود. برخی از پدیده‌های زمین‌شناختی و ویژگی افزون‌تری نیز دارند و برای درمان برخی بیماری‌ها به کار می‌روند: از این گروه پدیده‌های زمین‌شناختی می‌توان چشمه‌های آب گرم معدنی (بیماری‌های پوستی و استخوانی) نهشته‌های پیرامون دریاچه‌ها و ماندآب‌ها به صورت لجن و گل (بیماری‌های پوستی استخوانی و مفصلی) غارها (بیماری‌های تنفسی) را یاد کرد. به تازگی گونه‌ای درمان با ماندن در درون غارهای نمکی انجام می‌شود که به آن هالوتراپی (نمک درمانی) می‌گویند. در این گونه درمان، بیماری‌های تنفسی، آسم و سینوزیت بهبود می‌یابند. (امری کاظمی، ۱۳۹۱).

نقش مناطق حفاظت شده در توسعه پایدار

مهم‌ترین نقشی که مناطق حفاظت شده در جهت توسعه پایدار ایفا خواهند کرد حفاظت اکوسیستم و تنوع ژنتیکی برای دستیابی به فواید بلقوه علمی، زیبایی‌شناسی، اقتصادی و اجتماعی آتی خواهد بود. خدمات زیست‌محیطی دیگری هم اکوسیستم‌های مناطق حفاظت شده فراهم می‌کنند. حفظ آب‌خیزها و کنترل سیلاب‌ها نمونه هستند.

هرچند ارزش این خدمات از نظر رفاه اقتصادی - اجتماعی به سیستم پولی قابل محاسبه نیست اما هم‌تراز با سایر فواید مناطق حفاظت شده برای دستیابی به توسعه پایدار اهمیتی حیاتی دارند. در همین ارتباط مناطق طبیعی و مختلفی به فهرست میراث‌های جهانی یونسکو اضافه شدند که مهم‌ترین مناطق جهان از نظر حفظ تنوع زیستی می‌باشند. (مجنونیان، ۱۳۸۸).

بحث و نتیجه‌گیری

گردشگری فعالیتی در مقیاس جهانی است و به‌شدت با مسائل جهانی (به ویژه فقرزدایی) در ارتباط است. توسعه گردشگری بیشتر به وجود جاذبه‌ها و فعالیت‌های مربوط به محیط طبیعی، میراث تاریخی و الگوهای فرهنگی مناطق بستگی دارد؛ که در صورت نابودی و تخریب آن‌ها توسعه پایدار گردشگری ساحلی از بین رفته و با شکست روبرو خواهد شد. بنابراین، بهره‌گیری و توسعه درست گردشگری می‌تواند به‌عنوان وسیله مهمی برای دستیابی به حفاظت از چشم‌اندازهای ساحلی باشد. مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده نشان

می‌دهند که گردشگری از طریق اقدامات یکپارچه (همه نهادهای مسئول و فراهم‌سازی سازوکارهای مناسب)، می‌تواند به میزان قابل توجهی در کاهش فقر در جوامع بومی کمک کند (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ ب).

همان‌طور که گفته شد، معمولاً از گردشگری به‌عنوان صنعت پاک یاد می‌شود (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف)، چراکه باعث جابجایی و گردش سرمایه و جمعیت بین مناطق گوناگون زمین می‌شود. درواقع، گردشگری از طریق ایجاد فرصت‌های متنوع برای جوامع هدف، می‌تواند نقش بسیار مهمی در رشد و توسعه هر منطقه‌ای ایفا نماید. باتوجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌های طبیعی متنوعی که در منطقه حفاظت‌شده باهوکلالت وجود دارد، به‌نظر می‌رسد یکی از راهکارهای اساسی جهت دستیابی به توسعه و پیشرفت در منطقه مورد مطالعه، تکیه بر استفاده دقیق و اصولی از پتانسیل‌های ژئوتوریسمی این منطقه باشد (منصوری و سربازی، ۱۴۰۱ الف).

توسعه پایدار نوعی راهبرد توسعه است که تمام دارایی‌ها و منابع طبیعی و انسانی را به خوبی منابع مالی و فیزیکی برای افزایش ثروت در بلند مدت مدیریت می‌کند. توسعه پایدار مخالف هر سیاست با عملکردی است که به نوعی منافع نسل‌های بعدی را به خطر بیندازد. (کاظمی، ۱۳۹۳). بطور کلی با در نظر گرفتن تعریف توسعه پایدار و اهمیت توسعه گردشگری پایدار، شاخص‌های یک برنامه توسعه مشخص به شرح زیر باید در منطقه مورد توجه قرار گیرد (خاکساری، ۱۳۹۲).

✓ الف- پایداری زیست‌محیطی

✓ ب- پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی

✓ ج- پایداری اقتصادی (پارسانیان، ۱۳۷۷).

باهوکلالت عمومی بوده و بازدید از آن رایگان است. در عین حال، مسافران و بازدیدکنندگان می‌بایست هزینه‌هایی را برای پارکینگ (که انگار به صورت خصوصی اداره می‌شوند) پرداخت نمایند. ارایه سرویس‌های بهداشتی در منطقه در حد ناباورانه‌ای ضعیف است. می‌توان ابراز داشت که به لحاظ مدیریتی منطقه به حال خود رها شده است. ریختن زباله از سوی بازدیدکنندگان نیز تصاویر ناخوشایندی را در کنار مناظر زیبای طبیعی به وجود آورده است. چنانچه مدیریتی سازگار با طبیعت، تاریخیچه و نیاز بازدیدکنندگان در این منطقه اختیار می‌شد، جذابیت‌های گردشگری آن دو چندان می‌نمود. با توجه به نزدیکی باهوکلالت به شهر، امکان مسافرت یک روزه به این منطقه وجود دارد و بخصوص در تابستان افراد زیادی از ساکنین استان و دیگر استان‌های اطراف می‌توانند به این منطقه مسافرت کنند. و یکی از جذاب‌ترین بخش‌های سفر به باهوکلالت حرکت در رودخانه‌ای است که در بین راه قرار دارد. با ایجاد یک المان ساده طراحی یک پل چوبی با ارتفاع مناسب و انتخاب متریال متناسب با اقلیم و محیط جغرافیایی منطقه مورد نظر می‌توان با یک مدیریت ساده یک مسیر برای رفت (در ساعت مشخصی از صبح در روزهای تعطیل و ایام پرتردد) و همان مسیر برای برگشت (در ساعت مشخصی از عصر) ایجاد نمود. در سال‌های اخیر، بسیاری از موسسه‌های توریستی، اقدام به برگزاری تورهای گوناگونی در این منطقه نموده‌اند که همین امر باعث افزایش شهرت و معروفیت این منطقه شده است. اما به مسأله توریسم انبوه و خطرات احتمالی آن هیچگونه توجهی نشده است.

منابع

- امری کاظمی، علیرضا (۱۳۹۱). اطلس توانمندی‌های ژئوپارک و ژئوتوریسم ایران، سازمان زمین‌شناسی کشور.
- دیبايي، پرويز (۱۳۷۱)، مطالعات زیست-محیطی طرح جامع-گردشگری استان ایلام، طرح پژوهشی دانشگاه ایلام.
- منصوری، ر.، سربازی، ز. (۱۴۰۱ الف). درآمدی بر پتانسیل‌های ژئودایورسیتی کرانه‌های مکران با هدف توسعه ژئوتوریسم، قشم، سومین کنفرانس ملی اکوتوریسم، ژئوتوریسم و حفاظت از میراث طبیعی، ۲۳-۲۴ آذرماه ۱۴۰۱، انجمن علمی طبیعت‌گردی ایران.
- منصوری، ر.، سربازی، ز. (۱۴۰۱ ب). مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، رویکردی مناسب برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری ساحلی، قشم، سومین کنفرانس ملی اکوتوریسم، ژئوتوریسم و حفاظت از میراث طبیعی، ۲۳-۲۴ آذرماه ۱۴۰۱، انجمن علمی طبیعت‌گردی ایران.
- نگارش، حسین (۱۳۸۳) ویژگی‌های ژئومورفولوژیکی سواحل بالآمده جنوب‌شرق ایران، فصل‌نامه جغرافیایی سرزمین، سال ۱، شماره ۱، صص: ۱-۹۰.

نگارش، حسین (۱۳۹۱). ژئومورفولوژی ساختمانی و دینامیک، مشهد. انتشارات مرنديز. ۲۸۱ ص.

نگارش، حسین، خسروی، محمود (۱۳۷۶). کلیات ژئومورفولوژی ایران، زاهدان. انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان.

Brandon.K (1996).The private sector-threat or opportunity? The Geological Society, London, 391- 395.

- Carter. E (1994) Application of GIS in ecotourism development decisions :evidence from the pearl of Africa , natural resource economics program, west Virginia university – Morgantown ,WV 2,6506-6108.
- Cooke.K (1982).Adapting aspects of GB Tool 200`-searching for suitability in Taiwan, Building and Environment 42, 310-316.
- Elliott-White, M.P., Finn, M (1997).The future of geotourism: where to from here? In: Newsome D, Dowling RK (Eds) Geotourism: the tourism of geology and landscapes. Good fellow, Oxford, PP: 231-244.
- Hose, T, A (1995a).European geotourism- geological interpretation and geoconservation promotion for tourists. In: Barretino D, Wimbledon WP, Gallego E (eds) Geological heritage: its conservation and management. Instituto TecnológicoGeominero deEspana, Madrid, PP: 127–146.
- Hose, T. A (2008b).The English Origins of Geotourism (as a Vehicle for Geoconservation) and their relevance to current studies. Acta GeographicaSlovenica 51-2. Ljubljana. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS51302>.
- Hose, T. A (2011).Growing in sophistication: the application of geographic information systems in post-modern tourism marketing. Journal of Travel and Tourism Marketing 7 (1), 65-84
- Hose,T,A(2000).Towards a history of geotourism: definitions, antecedents and the future.
<http://www.iranaqua.ir/fa/pages/1131> تاریخ دسترسی ۱۳۰۳/۱۰/۱۷
- Hunter, C (1997).Selling the story of Britain's stone. Env Interpret 10(2):16–17

Identifying the potential for developing geotourism in the Bahoukalat Protected Area

Rahman Jorabchi-Rigi

Master in Geomorphology, University of Sistan and Baluchestan, ZAHEDAN, IRAN.

Reza Mansouri*

Department of Physical Geography, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, ZAHEDAN, IRAN.

Corresponding Author*: Rezamansouri@gep.usb.ac.ir

Samad Fotoohi

Department of Physical Geography, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, ZAHEDAN, IRAN.

Abstract

The experience of leading countries in the field of tourism shows that geotourism is a viable solution to achieving sustainable development and creating employment and sustainable income. The main objective of this research is to identify the most important geomorphological phenomena and landforms of the Bahouklat Protected Area in order to develop geotourism in the region. In this regard, field visits to the phenomena of the region, along with the use of library documents and the Geographic Information System (GIS), were the main research tools, and the findings were examined descriptively and analytically. The findings showed that the most important geotourism phenomena of the study area include mud volcanoes, various types of raised and rocky beaches, coral, mangrove forests, the international wetland and Bahouklat estuary, the beaches of the ports of Gowater and Beris, the Bahouklat River and Delta, and the Sarbaz Valley. These findings show that the potential for developing geotourism in this region is very high, and despite the region's low level of infrastructure facilities, it is possible to take action with principled planning and management to eliminate deprivation and develop the tourism industry, especially geotourism, in the region. This is a matter of special concern to provincial and national officials.

Keywords: Geotourism, Geomorphological Landform, Sustainable Development, Protected Area, Bahoukalat.